

KJARTAN FLØGSTAD

EIT SANT MIRAKEL

OM NYNORSK SAMTIDSLITTERATUR

Ein vakker forsommardag i året 1963 sto ein flokk spreke unge menn frå Indre Ryfylke samla utanfor det nye funkisbygget til folkeskulen på strandstaden Sand i nåverande Suldal kommune. Vi var kortklipte i nakken og ved øyrene, reinvaska på heile kroppen og hadde med mat for heile dagen. I denne tilstanden blei vi mælte og vekta og testa for allmenn og teknisk intelligens med karakterer som Stridande A og B og MP pluss. Med andre ord var vi godtekne som kongens karar og skulle få vernepliktsboka utdelt. Etter at vi hadde øvd oss på den militære eksersisen som blei kalla «Hvil og røyk», kom mønstringsoffiseren ut og slo ei bunke raude vernepliktsbøker i bordet, før han la til at viss det er nokon som absolutt vil, så har vi bøkene på landsmål. Om eg ikkje hugsar feil, var det ein og annan som viste insubordinasjon, og bad om å få den blå vernepliktsboka.

Ikkje lenge etter kunne vi lesa i *Mannskapsavisa* og liknande organ at nå gjekk det nedover med bruken av nynorsk. Ny statistikk viste at berre 8.2 eller 2.8 prosent ville ha vernepliktsboka i den målforma, når dei fekk velja fritt, slik som på sesjon. Dei fleste av oss som hadde tatt examen artium, hadde lært på skulen at nynorsk passa til å skildra daglegliv og praktiske gjeremål, men ikkje abstrakt tenking, og hadde derfor skifta hovudmål på gymnaset. Om du ikkje gjorde det, men heldt på folkemålet, blei du stempla som ufolkeleg og elitistisk. Språkskifte på gymnaset er ikkje noko nytt.

Alle som les rikspressa og følger hovudmediene, veit jo, som vi veit, at bruken av nynorsk har vore i samanhengande tilbakegong sidan den utgamle ungararen Ivar Aasen for ca. to tusen år sidan sat i langt inne i fjordbotnen under mørke fjell i ein avdal på Vestlandet og konstruerte dette såkalte språket, av rein og skir vond vilje, som vi veit, eine og aleine for å plaga livet av pene menneske i det store og heile og avgangselevar frå vidaregåande i Oslo-skulen spesielt.

Men denne tilbakegangen har ikkje alltid vore politisk retorikk. I periodar har den også vore reell. Innanfor diktekunsten var ikkje minst tida etter andre verdskrigen prega av nedgong, mot eit bannmål, til nærmast litterær stillstand.

Held vi oss til moderne tid, kan vi, som eit utgangspunkt, slå fast at rekrutteringa til diktning på nynorsk både tok botnen, og fekk ein ny start midt på 1960-talet. Ser vi på tilgjengeleg bokstatistikk, så debuterte det til saman 31 forfattarar på nynorsk i det første tiåret etter krigen. Av desse er det i alle fall to

eller tre vi kan seia har overlevd, lyrikarar alle tre. Olav H. Hauge gav ut første boka si i 1946, Arnljot Eggen i 1951, og Marie Takvam året etter.

Det følgande tiåret, frå 1955 til 1965, var talet på debutantar halvert. Fleire år fekk ingen nye prøva seg, og i boksosongane 1963 og 1964 var det berre ein einaste nynorsk skjønnlitterær debutant på forlagslistene. På denne tida kunne det sjå ut som om skjønnlitteraturen på nynorsk var i ferd med å ta slutt. Dei gamle var eldst, og dei eldste var gamle. Det store håpet Tor Jonsson hadde gjort det slutt for eiga hand. Dei andre nynorskforfattarane hadde stort sett debutert før krigen, til dels lenge før: Uppdal, Ørjasæter, Vaa, Sande, ekteparet Vesaas.

Ideologisk sett, korleis fortonte den litterære situasjonen seg på denne tida? Vi snakkar her om etterkrigstida, dei første par tiåra etter at nazisme og fascisme var nedkjempa militært. På den bakgrunnen er det eit forbløffande paradoks at den litterære kanon var dominert av forfattarar som anten var nazistar, fascistar, profascistar eller sympatisørar. Den toneangivande modernisten var samstundes politisk reaksjonær.

Politikken til mange av desse reaksjonære modernistane har vore vel kjend og i lang tid. Knut Hamsun, sjølvsgagt, og Ezra Pound, som virka som fascistisk radiopropagandist frå Italia under heile krigen. Pound blei erklært sinnssjuk og sperra inne, men var militant antisemitt heile livet. Futuristen Marinetti, d'Annunzio og Silone¹ var støttespelarar for Mussolini i Italia, medan tallause spanske forfattarar støtta general Francos krossferd mot folkestyret. Gottfried Benn og Martin Heidegger i Tyskland, Céline, Drieu La Rochelle og mange andre i Frankrike, og i Belgia var den etter kvart berømte kritikaren og dekonstruktøren Paul de Man ivrig kollaboratør. Hergé, psevdonym for George Remi, skapte teikneseriehelten Tintin som ledd i antikommunistisk propaganda.

Etter kvart har det også blitt kjent at nobelprisvinnaren T.S. Eliot ikkje berre var standard reaksjonær, men også antisemitt. Ein annan nøkkelfigur i den litterære høgmodernismen var Gertrude Stein, som budde i Frankrike under heile den andre verdskrigen. Før krigen hadde ho gjort seg kjent ved å støtta det militære opprøret til general Franco i Spania. Stein meinte også – ironisk hevdar nokon – at det ville vera ein framifrå idé å gi Nobels fredspris til Adolf Hitler.

Gertrude Stein var sjølv av jødisk ætt. Då Hitler-Tyskland okkuperte Frankrike, innleia ho eit vennleg forhold til regimet som i løpet av okkupasjonen bortførte og drap 75 000 andre jødar. I ledige stunder sette Gertrude Stein om propagandatalane til marskalk Pétain, som hylla arbeid, familie, fedreland. I Frankrike blei Pétain det store symbolet på landssvik og samarbeid med Nazi-

---

1 Dario Biocca, – Mauro Canali; *L'Informatore: Silone, i comunisti e la polizia*, Luni Editrice, Milano, Trento 2000

Tyskland. Etter frigjeringa blei han dømd til døden, men blei benåda og fekk straffa omgjort til livsvarig fengsel.²

Sidan dette er del av ei Rolf Jacobsen-feiring, er det grunn til å nemna dette. Jacobsen var langt frå aleine i sine villfaringar i skjeringspunktet mellom modernisme og fascisme. Modernismen i litteraturen går inn for språkleg frigjering. Korleis kan ein gå inn for språkleg frigjering, og politisk diktatur, på same tid? Dette paradokset ligg i kjernen av den litterære modernismen. I eit intervju med Columbia University Press seier Stein-biografen Barbara Will det slik: «The number of modernists who were attracted to fascist, profascist, or authoritarian regimes is truly staggering, making me increasingly wonder how we make sense of this moment politically or aesthetically.»: Talet på modernistar som var tiltrekte av fascistiske, profascistiske eller autoritære regime er forskrekkeleg, og får meg i stadig større grad til å undrast over korleis vi kan forstå dette fenomenet politisk eller estetisk.

Dette fenomenet prega det litterære hegemoniet som møtte unge diktarspirer i etterkrigstida.³

Midt på 1960-talet hende fleire ting, som framleis spelar viktige roller i det norske litterære systemet. Den eine hadde mest symbolsk, den andre materielt og politisk verknad. På den eine sida tenker eg på debutantprisen, Tarjei Vesaas' debutantpris, utdelt første gong i 1964. Året etter kom vedtaket om ei statleg innkjøpsordning for ny norsk skjønnlitteratur. Utan å overdriva kan vi seia at dette markerer starten på moderne nynorsk diktning.

Vinnaren av den første debutantprisen var den 20 år gamle lyrikaren Sigmund Jacobsen, frå Karmøy. Han fekk prisen for samlinga «Gjennom brenn by», i formen klassisk og tidstypisk poetisk seinmodernisme. Jacobsen var den einaste nynorskdebutanten det året, og så vidt eg veit, har han ikkje gjort seg litterært gjeldande sidan. Men året før, altså i 1963, og derfor for tidleg ute til å vinna debutantpris, var den einaste nynorske skjønnlitterære debutanten ein ung psykologistudent frå Valevåg i Sunnhordland. De forstår sikkert kven eg tenker på, og på alle vis er det passende at det nettopp er Einar Økland som markerer slutten på «det *øverlandske* interregnum» og samstundes er utgangspunkt og portalfigur for den moderne skjønnlitteraturen på nynorsk.

I 1963 debuterte Einar Økland på Cappelen under det gamle litterære regimet. To år seinare markerte den statlege Innkjøpsordninga starten på ein eineståande, og i internasjonal samanheng eineståande vellykka litterær politisk økonomi. Saman med jordbrukspolitikken er litteraturpolitikken her

---

2 Barbara Will: *Unlikely Collaboration: Gertrude Stein, Bernard Faij, and the Vichy Dilemma*, New York 2011.

3 Hovudverket om etableringa av modernismen som våpen i Den kalde krigen er framleis Frances Stonor Saunders: «*Who Paid the Piper? The CIA and the Cultural Cold War*», frå 1999.

til lands truleg det beste eksemplet på ein vel fungerande blandingsøkonomi. Når eg snakkar om norsk kultur i utlandet, er det først og fremst to ting som forundrar. Det eine er bruken av dialekt på alle område i samfunnslivet; medan dei litterære støtteordningane er det andre temaet som ikkje virkar som om det skriv seg frå eit anna land, men frå ein annan planet.

Uttrykt gjennom søylediagram, statistikk og tabellar er tallenes tale stort sett like truverdig og like utruverdig som sakprosa, nyhetsbulletinar og dikting. Dette sagt som innleiing til eit knippe tabellar som viser utviklingslinjer i den nynorske skriftkulturen etter andre verdenskrigen fram til 2008. Talmaterialet er samla av Aasen-senteret i Volda og handlar om

- 1) Bøker på nynorsk og bokmål etter sjanger 1956–2008.
- 2) Sakprosa for vaksne etter emne og målform 1986–2008.
- 3) Bøker i innkjøpsordninga etter målform 1965–2008.
- 4) Skjønnlitterære debutantar på nynorsk 1945–2008.
- 5) Hovudbøker i Bokklubben Nye Bøker 1977–2011.
- 6) Brageprisvinnarar 1992–2011.⁴

Av skriftproduksjonen dei siste tiåra vil eg halda meg til tala for ny skjønnlitteratur på norsk, først og fremst fordi det er i denne delen av skriftkulturen der opphavsmann og -kvinne etter måten fritt sjølv kan velja målform. Når det gjeld omsett skjønnlitterær prosa, krev forlaga ofte bokmål, trass i ønsket til omsettaren. Også innanfor sakprosaproduksjon blir kjende og vel meritterte nynorskeforfattarar ofte tvunga til å skriva og publisera på bokmål.

Språktilhøva i riksavisene er vel kjende, og kan illustrerast med at for nokre år sidan blei «Kjærleik» kåra av VGs lesarar som Norges vakraste ord. Kjærleik, og ikkje kjærlighet, altså. Konfrontert med dette skremmande resultatet gav sjefredaktøren klårt uttrykk for at han heller ville leggja ned avisa enn å gi VGs journalistar høve til å skriva Norges vakraste ord i spaltene.

Andre aviser, som Klassekampen, Bergens Tidende, Stavanger Aftenblad, Vårt Land, tillet derimot språkleg fridom i spaltene, let til og med journalistane få visa *kjærleik* på trykk.

Innanfor skjønnlitteraturen er retten til å velja målform ganske reell, slik at vi på akkurat dette feltet i stor grad kan snakka om fridom og demokrati.

Frå åra rundt 1960 synest statistikken å stadfesta at den tradisjonelle nynorsklitteraturen då var ferdigskriven, for ikkje å seia utskriven. Med det meiner eg litteraturen med utgangspunkt i det tradisjonelle bondesamfunnet. Ikkje sidan Vinje og Garborg hadde nynorskdiktinga vore på høgde med, for ikkje å seia i forkant av samfunnsutviklinga.

Med få unntak dyrka landsmålslitteraturen tradisjonelle verdiar i nyromantisk

---

4 Takk til Ottar Grepstad for bokstatistikken.

eller vitalistisk stil. Bortsett frå Uppdal, og nokre av Gro Holms bøker blei industrisamfunnet bygd opp, styrt og skildra på bokmål, sjølv i Indre Sogn, i Indre Ryfylke, og i Indre Hardanger. For ikkje å seia i Indre Oslofjord. I alle fall på denne tida hadde embetsstand og borgarskap berre få språkforrædarar som gjekk over til å dikta på landsmålet.

Barnekulla frå åra like etter frigjeringa frå tysk okkupasjon og NS-styre var talmessig dei største i historia. Det var også ei tid då statsmakta var sterk og handlekraftig, og la store planar for framtida. Ved lov av 6. juni 1947 blei Statens lånekasse for studerande ungdom oppretta. Her kan vi seia at staten var føre vår, sidan det ennå var langt fram før frigjeringskulla var i studerande alder. Utover i etterkrigstida gjorde Lånekassen sitt til at nye og store ungdomsgrupper blei slusa inn i vidaregåande utdanning.

I denne perioden blir Examen artium så vanleg at studentlua bokstavleg talt fell bort eller dett av, av seg sjølv. Universitet og høgskular endra seg til masseinstitusjonar, men blei framleis drivne som om dei utdanna ein liten sosial og sjølvrekrutterande intellektuell elite for å bestyra det gamle klassesamfunnet. Midt på 60-talet går dermed store grupper av første generasjons akademikarar inn mellom dei mentale søylene til det klassiske universitetsstudiet, der du i prinsippet blei overlata til deg sjølv og til pensumlistene fram til eksamen sto for døra. Haustsemesteret kom i gong ut i september og var gjerne slutt rundt midten av november månad.

For nyfikne studentar med ei viss skriveevne opna denne ordninga eit rikt intellektuelt spelrom. Etter å ha kikka litt på pensum kunne du lett riva av deg eit brukbart eksamenssvar og få laudeamus og igitur og andre uforståelege karakterar på latin, eller talkarakterar som på mystisk vis steig nedover mot null, som var best. Førstegenerasjonsstudentane hadde også vage forestillingar om kva akademiske studiar kunne føra til av pengar og sosial status. Slik blei det godt om tid til å driva med andre ting enn pugging av pensum: – litteratur og politikk ikkje minst.

Over store delar av verda førte utdanningseksplasjonen og dei nye studentmassane til sosial uro, til ein nye ungdomskultur, til kulturrevolusjon. Som kjent gjekk det berømte året 1968 av stabelen i Norge som EEC-kampen i 1971–72, med utkantromantikk og andre tendensar som kom bruken av nynorsk til gode, i litteraturen ikkje minst.

Tradisjonelt har norske forfattarar komme frå allmugen. I internasjonal samanheng er skandinavisk litteratur oppsiktsvekkande lågt rekruttert. Frå midten av sekstitalet følgde ein ny forfattargenerasjon hovudstraumen av ungdom frå almugen og inn på universiteta. Statens lånekasse blei brukt som stipend til forfattarstudium med fritt pensum. Her snakkar vi om heile den såkalla Profil-generasjonen. Haugen, Lie, Lunden, Haavardsholm, Solstad. Einar Økland er her blant unntaka, fordi han fullførte embetsstudiet i psykologi.

Den typiske forfattaren frå desse årgangane er første generasjons akademikarar og halvstuderte røvarar, med eksamen i fag ein lett kan kombinera med egne

forfatterstudier og ein lett penn: Religion, folkeminne, historie, litteratur, osv. Om ikkje anna, så er det i alle fall her grunn til å høyra etter kva eg seier, for her snakkar eg av eiga erfaring.

Gjennom innkjøpsordninga for skjønnlitteratur blei den nynorske skriftkulturen effektivt hekta på utdanningseksplasjonen, på kulturrevolusjonen rundt 68-oppbrotet, og modernisert.

I 1963 var Einar Økland eit «foranskutt lyn». Dei følgande åra, for ikkje å seia tiåra, blir norsk litteratur prega av Profil-generasjonen. Med den gåverike forleggaren Johs Aanderaa som fødselshjelpar, skreiv ein ny generasjon nynorskforfattarar avansert samtidslitteratur, saumlaust i tråd med skrivande kollegaer på andre språk. Surrealismen og den høglitterære modernismen blei sett i verk på folkemålet. Jazz, film, krim, kort sagt den moderne kommersielle massekulturen dukka også opp på boksiden. Økland var igjen i forkant, Paal-Helge Haugen, Obrestad, Arvid Torgeir Lie, Eldrid Lunden var på høgde med si tid, og vel så det.

Kastar vi eit blikk tilbake på statistikken, ser vi at i dei første fem åra av 1960-talet debuterte til saman sju forfattarar med bøker på nynorsk. For andre halvdel, fram til 1970, var talet brått blitt 29. Gjennom dei følgande tre tiåra held talet på debutantar seg på same nivå som i den første femårsbolken etter innføringa av Innkjøpsordninga. Mellom 1970 og 1980 er det 67 debutantar, det neste tiåret 63, så er talet på skjønnlitterære nynorskdebutantar 65 mellom 1990 og år 2000. Den pur unge Edvard Hoem gav ut si første bok i 1969, men kan reknast som søttitalsforfattar.

I denne perioden kjem ei rekke sterke og slitesterke forfattarskap til. Eg nemner i fleng Arild Stubhaug, Åse-Marie Nesse, Erling Indreeide, Per Olav Kaldestad, Ingvar Moe, Oddmund Hagen, Helge Torvund, Sissel Bjugn, Rune Belsvik, Ragnar Hovland og Lars Amund Vaage.

Frå det neste tiåret har vi mellom andre debutantane Herman Starheim-sæter, Karin Moe, Jon Hellesnes, Idar Lind, Jon Fosse, Marit Kaldhol, Rønnaug Kleiva, Jan Inge Sørbo, Erna Osland og Solveig Aareskjold.

På 90-talet debuterer Frode Grytten som nynorskforfattar, saman med Stein Versto, Brit Bildøen, Bjørn Sortland, Åsmund Bjørnstad, Tormod Haugland, Jørgen Norheim, Magnhild Bruheim, Grete Kleppen, Olaug Nilssen, Gunnhild Øyehaug, Nora Simonhjell. Opprømsinga i seg sjølv viser at talet på kvinnelege nynorskdebutantar er aukande, og blir stort i løpet av perioden fram til årtusen-skiftet. Det er ikkje mitt emne her, men likevel verd å registrera.

Så langt kan vi slå fast at den nynorske bokheimen blir fornya og modernisert i samband med utdanningseksplasjonen (dvs. Lånekassen), studentopprøret og innføringa av innkjøpsordninga for skjønnlitteratur frå 1965 av. Dei følgande tiåra held rekrutteringa til nynorsk skjønnlitteratur seg på same høge nivå, samanlikna med tida før 1965. Både i tal og innhald står nynorskklitteraturen sterkt. Sjølv om Profil-generasjonen i liten grad skreiv bøker som blei masselesnad, vil eg likevel hevda at denne generasjonen indirekte kom til å

prega norsk litterært liv lenge, og kanskje lenger enn godt var. På ein måte går det an å seia at yngre namn som Hoem, Hovland, Fosse, Grytten, Kleiva er meir av det same. Rettare sagt vil eg meina at fram til rundt år 2000 skreiv den nye litteraturen i stor grad innanfor det same paradigmet som profilistane. Delvis også med same generasjonserfaringar. Og då ser eg ikkje bort frå skilnadene. Av dei sentrale profilistane blei Solstad, Haavardsholm og Obrestad AKP-arar. Det blei også Hoem, som etter kvart har skrive seg derifrå fram mot ein kristen humanisme. Rundt debyen og til ut på nittitalet kunne forfatterskap som Fosse og Hovland sjå beslekta ut. I dag driv dei med stikk motsette ting, Hovland med elegant tilbakelent ironi, Fosse med gnostiske språkøvingar innover i mystikken. Det er så. Men likevel har dei profilismen som utsagd eller tagd referanse, enten i form av tilknytning eller fadermord. Frode Gryttens siste roman (frå 2011!) er til og med ein satire over sosialdemokratiet. Velretta og sprek, men ikkje direkte ny. Eg snakkar her om tre sentrale norske forfattarar, fødte i andre halvdel av det 20. hundreåret, men tidleg nok til å ha opplevd Berlin-murens fall og internettrevolusjonen som medvitne og aktive intellektuelle.

Med desse forfattarane i spissen gjekk den nynorske skjønnlitteraturen livskraftig og sterk inn i eit nytt år tusen.

Ved årtusenskiftet var den nynorske diktinga med andre ord sprek og sterk som aldri før. På bakgrunn av den allmenne språkstoda kunne det likevel sjå ut som om den skjønnlitterære delen av nynorsk skriftproduksjon sto i ei særstilling. Utover på 00-talet vedtok dei erklærte høgrepertia programfråsegner for avvikling av nynorsk som jamstilt norsk språkform. Den historiske alliansen mellom landsens sosialradikalisme og kulturradikalismen i hovudstaden var svekka. Rikspressa virka meir og meir fiendtleg. Gjennom folkestyrets tilbaketrekning frå mange samfunnsområde var offentleg bruk av nynorsk truga på mange felt innanfor det som tidlegare var statleg forvalting. Mediastyringa av det som var att av politikkenes maktområde gjorde åtak på sidemålsstilen til eit populistisk glansnummer, frigjort frå fortidslevningar som partiprogram og regjeringsfråsegner, slik kunnskapsminister Halvorsen demonstrerte i fjor vinter.

I det store og heile ser dette ut til å vera stoda. Som riksspråk virkar nynorskens plass meir utsett enn på svært lenge.

Kva skjer så litterært etter år 2000? Då skjer det som nærmast må kallast eit mirakel. Det som *må* kallast eit mirakel. Eit sant mirakel. Frå ein *svært* sterk posisjon blir den nynorske skjønnlitteraturen endå sterkare. På det feltet der det herskar språkleg demokrati og valfridom, er bruken av nynorsk i sterk framgang. I dag kan vi trygt slå fast at nynorsk skjønnlitteratur lever og blømer frodigare enn nokon gong.

Aldri har nynorsk dikting stått sterkare.

Bokstatistikken går berre fram til 2008. Men medan talet på debutantar i tiåra bakover til 1965 låg på i overkant av seksti, har 93 forfattar debutert med nynorskbøker i åra frå 2000 fram til 2008. Det betyr at vi kan rekna med over

100 debutantar i det føregåande tiåret. Dei er unge, ofte så unge at dei kunne vore mine barn og til og med barnebarn, dei er rekrutterte frå store delar av landet, og dei har spreidd seg til eit vidt spekter av skriftkulturen. Eg nemner i fleng:

Øyvind Rimbereid (Stavanger), Ingrid Storholmen (Trøndelag), Carl Frode Tiller (Namsos), Inger Bråtveit (Suldal), Are Kalvø (Sunnmøre), Lars Mæhle (Sunddal), Sigmund Løvåsen (Trysil), Edmund Austigard (Ryfylke), Mette Karlsvik (Romsdal), Maria Parr (Sunnmøre), Marit Eikemo (Odda), Agnes Ravatn (Ølen), Nils Henrik Smith (Jæren), Jan Roar Leikvoll (Nordhordland), Gunstein Bakke (Setesdal), Botheim-søstrene (Lesja), Lars Petter Sveen (Fræna).

Av desse vekslar fleire elegant og uanstrengt mellom begge målformer. I tillegg kjem alle dei som vonleg ikkje er altfor sure fordi dei ikkje er nemnde her. Av Profil-generasjonen er mange still going strong.

Med andre ord står vi midt i ei hittil usett bløming av nynorsk diktning. Talmessig bløming. I omfang ja, men også i innhald. Nå er omfang og kvantitet lettare å mæla statistisk enn kvalitet. Men medan rundt 10 prosent av den samla skjønnlitteraturen er på nynorsk, har eksempelvis 20 prosent av Brageprisvinnarane etter 1992 vore nynorskforfattarar. På mirakuløs vis har den nynorske skriftkulturen gått frå eit nullpunkt for femti år sidan, til å utgjera ein stadig viktigare del av den norske skjønnlitteraturen. Særleg dei siste åra har framgangen vore sterk.

Profilismen er overvunnen, ikkje gjennom fadermord, men fordi forfattarar fødte på 70- og 80-talet speglar ein heilt ny verden. På mange felt. Ein ting er at forholdet til populærkulturen ikkje lenger er ei kampsak, men noko sjølvstøtt og daglegdags. Når det gjeld tekstar til populærmusikk, har bokmålet lidd radikale domenetap til engelsk på den eine sida, og til nynorsk og dialekt på den andre. Som vi veit har bruken av bokmål elles gått særleg sterkt tilbake innanfor forskning, reklame og bedriftsleiing.

Fram til 1989 representerte den fysiske Muren i Berlin også den politiske kløyvinga i litteraturen. Denne kløyvinga har vore ein grunnleggande føresetnad for Profil-generasjonen. Etter Murens fall er den politiske høgre-venstre aksen blitt usynleg både for kommentariatet, opinokratiet og progresiet. Men er skiljelinjene borte? Finst dei, eller må dei finnast opp på ny?

I tillegg har dei sosiale mediene komne til. I bloggar-generasjonen blir alt offentleg. På nettet kan ein gugla fram eit slags svar på alle spørsmål i løpet av fem sekund. Den trykte pressa er ikkje lenger hegemonisk, kanskje heller ikkje dominerande. Bokklubb og kultursider har ikkje lenger same makt til å dømme kunstverk nord og ned eller opp og fram. For å markera at sendinga er uviktig, blir radioens einaste litteraturprogram sendt midt i arbeidstida, som ei endelaus forlenging av nitimen. I bokhandelen vippar krimlitteraturen stadig fleire seriøse skriftstykke ut av reiret. Litteraturen har på same tid fått større glamour og mindre å seia. Folkestyret er innsnevra. Alt på 1980-talet kalla Dag Østerberg romanlesing for «En form for instituert resignasjon overfor de

bestemmende skikt i organisasjonslivet.»

For debutantar etter 2000 vil dei politiske og teknologiske omveltingane etter 1989 først og fremst vera premiss, ikkje noko å undra seg over, eller kjempa for eller mot.

I tillegg til jordbruksstøtte, dialektbruk og statleg litteraturpolitikk, er også den norske bustadpolitikken eineståande i verden. Nordmannen skal bu i eige hus med hage rundt, og har plass, og etter kvart råd, til å gjera det. Frå 1970 av spreidde utdanningseksplasjonen velutdanna første generasjons akademikarar land og strand rundt, til mellomlagsyrke, for det meste i offentleg sektor. I løpet av dei siste tiåra på 1900-talet etablerte gamle sekstiåttarar seg i nye byggefelt med einestader og rekkehus rundt byar og tettbygde strøk, i villavegar med namn som Måltroststien, Dådyrfaret og – etter kvart – Premium Elite Øvre Flatskår Terrasse. Tidleg på 2000-talet fekk Det Norske Byggefeltet sin største diktar i Karl Ove Knausgård. Bløminga av den nye nynorske diktinga veks fram av jordsmonnet på nye sosiale og ideologiske byggefeltet. Dei nye forfattarane er byggefeltbarn, mellomlagsbarn, gjerne med lærarforeldre.

Revolusjonære politiske endringar, revolusjonar innan teknologi og kommunikasjon, heilt nye samversformer og bustadmønster. Samla ser det ut til at alle desse samfunnsendringane har ført med seg ei tidlegare usett bløming av skjønnlitteratur på nynorsk.

Som vi veit, er diktinga den rikaste og mest universelle måten å bruka språket på. Til dels etter å ha hatt bokmål som første språk tar den nye forfattargenerasjonen «nynorskens overlegne eleganse og uttrykkskraft»⁵ i bruk litterært. I tillegg har dialektar og nynorsk eit stadig sterkare hegemoni innanfor tekstar til populærmusikk.

Med andre ord kan vi slå fast at nynorsk litteratur i dag er breiare og høgare og lågare og spissare og har større vitalitet enn nokon gong. Såleis er det meir enn passende og gledeleg med ein nynorskforfattar på plass i Statens æresbustad for kunstnarar. Sjølv om det ville passa endå betre, i det minste fonetisk, ut frå bokstavrimet i alle fall, om ein kunne seia Grytten i Grotten!

Trass i yrkesforbod, trugsmål, kampanjejournalistikk har fleire og fleire unge språkbrukarar med opne augo valt å skriva nynorsk, som eit mirakuløst uttrykk for åndskraft og språkleg fridom, mot marknadsmakt og massemedier.

På andre felt er det ikkje like lett.

Den 12. januar 2012 hadde avisa *Aften*, som kom ut tre gonger i veka på ein stad djupt inne i ein fjordbotn på Austlandet, og var eit slags organ for oslofjordhumanismen, overskrifta NY NYNORSKSTRID i krigstyper over heile forsida. Undertittelen var «Eneste elev med nynorsk som hovedmål.»⁶

På biletet under overskrifta får vi sjå fotografi av syndaren, som viser seg å

---

5 Erik Klepsvik, *Stavanger Aftenblad*, 01.02.2012.

6 Ny nynorskstrid, *Aften*, Oslo, 12.01.2012.

vera Medna Israilova, som er 14 år og kjem frå Stryn og Tsjetsjenia. Ho går på Lofsrud skule søraust i Oslo, og seier til avisa at «Eg likar nynorsk veldig godt, og vil ikkje miste det.» Ho blir til og med sitert ordrett:

Eg likar nynorsk veldig godt og vil ikkje miste det.

Ein kunne jo tenkt seg at denne modige jenta ville bli hylla redaksjonelt for sitt bidrag til mangfald og språkleg fridom. Kanskje til og med få ein ytringsfridomspris? Kva med institusjonen Fritt Ord? Men nei, slett ikkje og tvert imot. I staden blir innvandrarjenta hengt nådeløst ut. «Medelevene hater nynorsk», slår *Aften* påpasseleg fast, utan kjeldetilvising. «Nynorsk er en pest og en plage,» er ei anna overskrift frå same tid, i same avis.⁷

Om Medna Israilova veit vi at ho ikkje berre er innvandrar, men dobbel utvandrar og innvandrar, frå Tsjetsjenia til Stryn og til Oslo. Det gjer handsaminga dobbelt brutal. Om ho sidan har blitt mobba til å iføra seg språkleg dekkfarge, veit eg ikkje. Det skal overmenneskeleg krefter til, for ikkje å bøya seg for presset frå avisforsidene.

Så lenge landsmålet har eksistert, har dødsattestane blitt skrivne ut, både tidt og ofte. Men det etterlengta dødsfallet lar stadig venta på seg. I løpet av dei siste åra har kravet om aktiv dødshjelp blitt høgare og hissigare. Riksaviser frå *Aftenposten* til *Klassekampen* publiserer ikkje berre hatefulle ytringar, men direkte krav om at «Vi må drepe nynorsken», «Nynorsken må dø», «Nynorsken må drepes.»⁸

Med stort etisk alvor drøftar pressa å stryka hatefulle ytringar frå anonyme nettdebattar. Når eit av dei norske kulturspråka er tema, står tilsvarende ytringar på beste kommentatorplass og i signerte reportasjar frå våre fremste Oslo-Fjordmenn.

Kunnskapsminister Halvorsen har uttrykt seg på ein annan måte: «Tek me ikkje ein skikkeleg diskusjon om nynorsken no, går det ti-tjue år, og så er nynorsken borte som skriftspråk i Noreg.»⁹

For nokre av oss er det slik at alder og naturens gang gjer at vi kan sjå med ei viss sinnsro på desse trugande framtidsutsiktene.

Av den talrike forfattargenerasjonen som har debutert i løpet av det siste tiåret, vil mange vera fødte på 1980-talet (og Medna Israilova seint i 1990-åra). Ut frå vanleg framskriving av levealder vil dei fleste ha livsløp fram til 2050, 2060, i det minste.

I følge presse og styresmakter *vil, skal og/eller bør* språket deira bli borte, enten jo før jo heller, eller i alle fall i god tid før år 2030. Dei som blir ramma av denne prognosen må gå ut frå at kunnskapsministeren snakkar ut frå ein fatal kunnskap vanleg dødeleg ikkje har.

Særleg på bakgrunn av den voldsomme litterære framgangen må eit rimeleg

---

⁷ *Aften*, 25. januar 2012.

⁸ Til dømes *Aftenposten* 11.01.2010; *Klassekampen* 11.04.2011.

⁹ «Vil ha nynorsk kulturrevolusjon, *Dag og Tid*, 04.05.2012.

spørsmål vera korleis? Korleis skal nynorsken dø? Korleis skal nynorsken bli borte? Korleis skal nynorsken drepast?

Korleis skal Medna Israilovas språk, og språket til den største og historisk mest vitale generasjonen av unge nynorskforfattarar bli borte, i løpet av ti-tjue år? Korleis ser styresmaktene og den fjerde statsmakt i praksis for seg den endelege løysinga av nynorskspørsmålet?

Som ein høyrer, er dette eit retorisk spørsmål.

Svaret er gitt. Utsiktene er lyse. Rykta om nynorskens død er betydeleg overdrivne.

Eg sluttar der.

Med gode nyheter. For språkleg fridom, for diktinga, for poesien.

Ein tidlegare versjon av dette essayet er publisert i Aftenposten, Oslo den 1. juli 2012, og i utvida form på nettutgåva til same avis.